

ภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชยานันท์มณี *

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ/ พุทธธรรม

บทคัดย่อ

บทบาทการมีภาวะผู้นำ ตามแนวพุทธมาพร้อมกับความรับผิดชอบต่อหมู่ประชาชนที่ยิ่งใหญ่ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้ตาม ได้เห็นว่าสามารถที่จะนำพาองค์กรหรือสังคมได้บนพื้นฐานของความถูกต้อง ภูมิธรรม การสร้างประโยชน์ต่อสังคมนั้นต้องอาศัยหลักธรรมเป็นแรงผลักดัน ทำให้การทำงานของภาวะผู้นำและผู้ตาม ประสบผลสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ และมีองค์ประกอบสำคัญที่เป็นแรงผลักดันที่จะนำมาซึ่งลักษณะของการเป็นผู้นำที่นั่นต้องเป็นผู้นำที่เป็นหลักได้ เป็นผู้นำที่เป็นแรงเป็นกำลัง เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นนักปกครองที่ดี ภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรมต้องเป็นผู้มีปัญญา, ศีลธรรม, สัจจะ, อุตถจริยา และหลักแห่งความเมตตา การพัฒนาผู้นำตามพุทธธรรมดังเช่น หลักธรรม ทศพิธราชธรรม ประกอบด้วย ทาน, ศีล, บริจาค, อาชชวะ, มัททวะ, ตบะ, อวิหิงสา, ขันติ และอวิโรธนะ ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคม จะต้องมีการมีภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อครอบครัว ต่อสังคม และต่อประเทศบ้านเมือง

ในสังคมปัจจุบัน เรามีผู้นำที่เป็นผู้นำในเชิงสัญลักษณ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งหากมีผู้นำที่มีหลักพุทธธรรมเพิ่มมากขึ้นในสังคมก็จะทำให้สังคมของเราจะเป็นสังคมพุทธธรรม ผู้นำปฏิบัติตนตามแนวพุทธธรรมมีภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรมจะนำพามาซึ่งแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีหลักธรรมจากแรงผลักดันมากกว่าแรงดูดเข้ามา หรือที่เรียกว่า การทำงานเพื่อสังคมและพร้อมกับการสร้างสังคมแห่งความสงบ เจริญไปด้วยคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่กลุ่มก้อนของตนเองเท่านั้น แต่ยังมองภาระความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม

Abstract

The role of leadership to the Buddhist comes with great responsibility among citizens and make a confidence to follower. See also the ability to pound organization or a society on the basis of accuracy. The benefits to society relies the principle to achieve the objectives. And a key element to bring the characteristics of a good leader, to lead a major, a strong force, good model, good rule. The leadership based on Morality is must have intelligence, moral, oath, and the principle of mercy. The Leadership based on Morality as 10 Royal Virtues, Dana (giving), Sila (morality), Paricaga (donation), Ajava (honesty), Maddava (gentleness), Tava (perseverance), Akkhodda (non- anger), Avihimsa (not causing harm), Khanti (endurance or patience) and Avirodhana (not going wrong). And the Leadership based on Morality. Must be corporate social responsibility, responsibility for self, family, social and country.

Now in the society we are the leader so many of symbolic. If the leaders are Buddhism is increasing in our society, it will be a social morality. The leaders behave according to Buddhism, which brought a great role model. Have a moral and social work and is ready to build a society of peace. Growth with integrity, unselfish, but also a responsibility to society as a whole.

*วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

บทนำ

ผู้นำ เป็นบุคคลซึ่งใช้อิทธิพลได้มากในการควบคุม และกระทำการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ผู้ได้รับอำนาจจากความมั่นคง สถานภาพด้านครอบครัว ชั้นวรรณะ ระบบหรือความมีสติปัญญา ผู้ที่อยู่ในอำนาจหรือตำแหน่งที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการจัดสรรและจัดการต่อสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของตนเองและสมาชิกของชุมชนนั้น การที่ผู้นำคนหนึ่ง ๆ จะรักษาภาวะความเป็นผู้นำของตนเองได้ในระยะยาวจะต้องได้รับการอบรมฝึกฝน ประเมิน จำลองตนเองใน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมถึงสามารถปรับตัวและ แนวคิด ให้เข้ากับปัจจัยภายนอกและภายในที่เปลี่ยนแปลง ได้อย่างทันท่วงที และที่สำคัญที่สุดคือ จะต้องยอมรับและรู้จักตนเองว่า สถานการณ์บางอย่าง ตนเองอาจไม่มี คุณสมบัติเพียงพอที่จะเข้าไปเป็นผู้นำได้ ยิ่งไปกว่านั้น ผู้นำก็ยังต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ภาวะผู้นำวัดความสามารถ ตลอดจนมุมมองของตนนั้น ยังเป็นสิ่งที่สามารถล้ำสมัยได้ ไม่มีผู้นำคนไหนที่จะสามารถนำพาได้ตลอดเวลา ทุก สถานการณ์ การเป็นภาวะผู้นำตามแนวพุทธก็เช่นเดียวกัน ผู้นำที่นำแนวทางนำหลักคำสั่งสอนที่ทรงคุณค่าและ อธิบายถึงอิทธิพลของภาวะการเป็นผู้นำที่ผู้ตาม สามารถยึดถือปฏิบัติเป็นอย่างดี

ความหมายของภาวะผู้นำ

คำว่า “ภาวะผู้นำ” หมายถึงความมีคุณธรรม มีคุณสมบัติในทางริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ในการรวมเอาการ รวมเอาใจของมวลชนหรือประสานร้อยรวมเอาคนจำนวนมากให้เห็นดีเห็นชอบแล้วดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ดั่งามอัน เดียวกัน เป็นผู้คิดริเริ่มหรือยืนยันสิ่งที่เกิดขึ้นหรือผ่านมาแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดั่งาม พร้อมทั้งมีความเป็นผู้เสียสละ กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมก่อนบุคคลอื่น

อีกนัยหนึ่ง ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณธรรมความดีของบุคคลในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่สังคมและ มนุษยชาติ เช่น การมีสติปัญญา ความรู้ความสามารถ ความบากบั่นเอาจริง กล้าหาญ เสียสละ ความหนักแน่น ความ อดทนและรอคอยได้ ความเมตตากรุณา ปราบปรามดีต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกภูมิต่างนาม รวมทั้งสามารถในการ ประสานงาน การชี้แจงแนะนำ ชักชวนให้บุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไปให้เห็นร่วมกัน เห็นไป ในแนวทางเดียวกัน จนรวมเป็นกลุ่มเดียวกันมีใจเดียวกันมุ่งมั่นทุ่มเทดำเนินไปในทิศทางเดียวกันเพื่อเป้าหมายที่ดั่งาม ร่วมกัน คนที่มีคุณธรรมอย่างนี้เราเรียกว่า “ผู้นำ” หรือ “มีภาวะผู้นำ”

ภาวะผู้นำ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Leadership” แปลว่า “Being a leader, Power of leading, the qualities of a leader” ซึ่งหมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการวางแผน การจัดการ การสื่อสาร การ ตัดสินใจและการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรที่วางไว้

Leadership	มาจากการรวมกันของคำเหล่านี้คือ
L = Love	มีความรัก-ต่อตนเอง ต่องาน ต่อองค์กร
E = Enthusiasm	มีความกระตือรือร้นในการทำงาน ในการแสดงออก ในการพูด
A = Ambition	มีความทะเยอทะยาน
D = Dream Desire...Drive	มีความใฝ่ฝัน มีความปรารถนาและมีแรงขับสูง
E = Effect	มีความพยายาม ทุ่มเทในการทำงาน
R = Responsibility	มีความรับผิดชอบ
S = Sincerity	มีความจริงใจ ความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น
H = Helpfulness	ให้ความช่วยเหลือบุคคลที่อยู่ในทีมหรือคนในองค์กร
I = Interest	มีความสนใจในความเป็นอยู่ของคนในองค์กร
P = Planning	มีการวางแผน พัฒนาเพิ่มพูนจุดเด่น ปรับปรุงแก้ไขจุดด้อยทุ่มเทสร้าง เสริมจุดขาด

องค์ประกอบของภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำนั้นมีปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบหลัก 4 ปัจจัย อันได้แก่

1. ผู้นำ (Leader) : หมายถึงตัวบุคคลที่นำกลุ่ม มีบุคลิกอุปนิสัยในการเป็นผู้นำเพื่อให้ผู้ตามเกิดความไว้วางใจ และสามารถกระตุ้นผู้ตามให้กระทำการต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ
2. ผู้ตาม (Followers) : หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับผิดชอบต่อผู้นำ ที่ต้องการรูปแบบภาวะผู้นำที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับ พื้นฐานความเข้าใจในในธรรมชาติของมนุษย์
3. การสื่อความหมาย : หมายถึง การสื่อความหมายสองทางไม่เพียงแต่การใช้คำพูด ยังรวมถึงการทำให้ดูเป็นตัวอย่าง
4. สถานการณ์ (Situation) : หมายถึง เหตุการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จึงต้องใช้วิจารณ์ญาณที่เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์

คุณลักษณะของผู้นำ

การศึกษาภาวะผู้นำจากคุณลักษณะของผู้นำ (Leader Traits) เป็นวิธีการศึกษาวิธีแรกสุด แต่เนื่องจากการศึกษาไม่สามารถยืนยันได้ว่าคุณลักษณะ (Trait) ของผู้นำแบบใดที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพของภาวะผู้นำได้มากที่สุด จึงได้มีผู้ศึกษาถึงลักษณะผู้นำไปในหลายแนวทาง ทั้งในด้านคุณลักษณะ บทบาท หน้าที่ ฯลฯ แต่ในความเป็นจริงนั้นเราสามารถที่จะแบ่งผู้นำออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1. ผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leaders) หมายถึง ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงาน เพราะว่าผู้บังคับบัญชานั้นคือผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือให้มีอำนาจ หน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดตามกฎหมายระเบียบขององค์กร
2. ผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal Leaders) คือผู้นำที่ไม่ใช่ผู้บังคับบัญชา เพราะไม่มีตำแหน่งเป็นหัวหน้าในองค์กร แต่สมาชิกในหน่วยให้การยอมรับ และยกย่องให้เป็นผู้นำ เพราะเขามีคุณสมบัติบางประการที่หน่วยงานหรือสมาชิกในองค์กร ต้องการ ให้การยอมรับ หรือให้ความไว้วางใจ เช่น ประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ มนุษย์สัมพันธ์ เป็นต้น

การพัฒนาผู้นำตามแนวทศพิธราชธรรม

คำว่า “ทศพิธราชธรรม” ความหมายโดยตรง คือธรรมะ สำหรับพระราชา หรือธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินพึงปฏิบัติ 10 ประการ

คำว่า “ราชธรรม” ความหมายโดยอ้อม คือธรรมะสำหรับผู้เป็นใหญ่ หรือผู้เป็นหัวหน้าในการปกครอง เพราะ “ราช” ศัพท์ ย่อมมีความหมายรวมไปถึงชนผู้เจริญรุ่งเรืองเฉพาะตนและยัง บริวารชนให้เจริญรุ่งเรืองตามด้วย และหมายถึง ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจ คือผู้เป็นที่ยินยอมพร้อมใจ ของคนอื่น ฉะนั้น “ราช” ศัพท์นี้ โดยกำหนดอย่างสูงสุด หมายถึง องค์พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นฉัตรชัยของประเทศ โดยต่ำสุด หมายถึง บุคคลผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือหัวหน้ากลุ่มชนชั้น เล็กๆ

ผู้นำกลุ่มชนนั้นมีหลายระดับ เช่น ผู้นำคณะรัฐบาล ผู้นำกระทรวง ทบวง กรม ผู้นำจังหวัดผู้นำอำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตลอดถึงผู้นำหน่วยงานอื่น ๆ แม้จนถึงผู้นำวัดวาอาราม ผู้นำแต่ละ ระดับนั้น จะต้องมืทศพิธราชธรรม เป็นหลักปฏิบัติ จะเว้นเสียมิได้ เพราะผู้ใดเป็นใหญ่มีคุณธรรม คือทศพิธราชธรรมตั้งมั่นอยู่ในตนแล้ว ย่อมจะมีแต่ปิติอันเกิดเพราะการปฏิบัติหน้าที่ ทศพิธราชธรรมนี้ ถือว่าเป็นคุณธรรมที่โบราณบัณฑิต ได้บัญญัติไว้ก่อนสมัยพุทธกาล ซึ่งพระราชา มหากษัตริย์ในอดีต ได้ทรงถือปฏิบัติมาเป็นพระราชจริยาวัตร แม้บุคคลผู้มีใช้พระเจ้าแผ่นดินก็ควรเจริญรอยตามโดยนำเอาหลักธรรม 10 ประการนี้ มาเป็นหลักปฏิบัติในการปกครอง เพื่อให้เกิด ความเป็นธรรมในสังคม ตามอุดมการณ์แห่งการปกครองยิ่ง ๆ ขึ้นไป

หลักทศพิธราชธรรมสำหรับบุคคลผู้เป็นหัวหน้าหรือนักปกครอง 10 ประการ คือ

1. ทาน : การให้ การแบ่งปัน การสงเคราะห์อนุเคราะห์

ผู้ปกครองต้องรู้จักบำเพ็ญตนเป็นผู้ให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อ จะเอาจากเขารู้จักเอาใจใส่ดูแล จัดสรรสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้รับประโยชน์สุข ได้รับความสะดวกปลอดภัย ตลอดจน ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อน และให้ความสนับสนุนแก่ผู้บำเพ็ญคุณงามความดี เช่น ให้รางวัล ให้เลื่อนยศเลื่อนฐานะ เพื่อเป็นขวัญเป็นกำลังใจ ในการปฏิบัติหน้าที่ โดยไม่ทอดทิ้งดูดายยามทุกข์ยาก เข้าลักษณะที่ว่า “*ยามปกติก็เรียกใช้ ยามเจ็บไข้ก็รักษา*” ยามต้องการคำแนะนำปรึกษา ก็ช่วยให้แสงสว่าง เป็นผู้แนะนำ และนำให้ *แนะนำ* คือ บอกอุบายให้รู้ นำ นั่นคือทำให้ดูเป็นแบบอย่าง ตั้งคำกล่าวที่ว่า “*แนะนำให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น เห็นให้รอด*”

ทาน แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

วัตถุทานหรืออามิสทาน หมายถึง การแบ่งปันวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ให้แก่ผู้น้อย หรือผู้ประสบเคราะห์กรรมในโอกาสต่างๆ เป็นการสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ผู้กำลังต้องการความช่วยเหลือ ไม่ทอดทิ้งคนขัดสนยากไร้ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในการดูแลของตน

ธรรมทาน หมายถึง การให้ที่ไม่ต้องลงทุนด้วยวัตถุสิ่งของแต่เป็นการให้แสงสว่าง ให้ทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเช่น การให้โอวาทแนะนำ ให้คำตักเตือน ซ้ำผิดถูกให้แก่ผู้กำลังจะหลงผิด อุดมดีผู้จะตกนรกให้วกกลับขึ้นสวรรค์

อภัยทาน หมายถึง การให้ความ ไม่หวาดกลัวต่อกัน คนเราลงว่ามีความอาฆาตพยาบาท จองเวรต่อกันแล้ว เหมือนเอาไฟสุ่มอยู่ภายในจิต จะนั่งจะนอนก็ไม่เป็นสุข คอยคือประทัดประหาร กันและกัน จะหาความสุขแต่ที่ไหนได้ ฉะนั้นการให้อภัยจึงก่อให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวเป็น น้ำหนึ่งใจเดียวกัน การกระทำงาน ไดย่อมสำเร็จตามประสงค์

รวมความว่า ทาน คือการให้ทั้ง 2 ระดับ ซึ่งเป็นราชธรรมข้อต้นนี้ เป็นข้อวัตรที่ผู้ใหญ่หรือ ผู้นางค์กรทุกระดับควรบำเพ็ญ และควรปลูกฝังอริยาศัยให้ผู้น้อยพอใจในการให้ด้วย ถือว่าเป็นการดำเนินตามเบื้องพระยุศบาทและพระจริยาวัตรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์พระ ประมุขของชาติ พระองค์มีน้ำพระทัยเปี่ยมไปด้วยพระกรุณา ทรงสงสาร พสกนิกรที่เดือดร้อน ทรงเสียสละทุกสิ่งอย่างเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุข เสด็จเยี่ยมและช่วยเหลือแก่หมู่อาณาประชาราษฎร์ มิได้ ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยทุกข์ยากลำบากพระวรกาย

2. ศิล : การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยเป็นปกติ

ผู้ปกครองต้องมีความประพฤติดีงามรู้จักรักษาความสุจริต รักษาเกียรติคุณประพฤติตนให้ เป็นตัวอย่างเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนและบริวาร มิใช่มีข้อที่ผู้ใดจะดูหมิ่นดูแคลนได้ ก่อให้เกิดความไว้วางใจ เลื่อมใสในผู้นำ รวมความว่า การรักษาศีล โดยเฉพาะศีลห้า นั้นความมุ่ง หมายถึงคือให้รักษาดนเองไว้มิให้เสียหาย เป็นการปิดช่องทางที่จะนำความเสียหายมาสู่ตนได้ถึง 5 ทางด้วยกัน คือ

ศีลข้อที่ 1 ป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความโหดร้าย

ศีลข้อที่ 2 ป้องกันทางที่ตน จะเสียหายเพราะความมือไวหรือเห็นแก่ตัว

ศีลข้อที่ 3 ป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความใจเลว

ศีลข้อที่ 4 ป้องกันทางที่ตนจะเสียหายเพราะความขี้ปดหรือขาดสัจจะ

ศีลข้อที่ 5 ป้องกัน ทางที่ตนจะเสียหายเพราะความหมดสติ

หมายความว่า ชีวิตของคฤหัสถ์ทั้งหลายไม่ว่าผู้ใหญ่หรือผู้น้อย มัก จะพังทลายไปเพราะ 5 เรื่องเหล่านี้ คือ ความโหดร้ายในสันดาน หนึ่ง ความอยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นในทางที่ผิด ๆ หนึ่งความฟุ้งซ่านในทางกามเกี่ยวกับเพศตรงข้าม หนึ่ง ความไม่มีสัจจะประจําใจ หนึ่ง ความ ประมาทขาดสติสัมปชัญญะ หนึ่งรวมเรียกง่าย ๆ ว่า “*โหดร้าย มือไวใจเลว ขี้ปด หมดสติ*” ถ้าปล่อย ให้สังคมตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ นานเข้าก็จะกลายเป็นสังคมที่ไร้ศีลขาดธรรมหรือเข้าสู่สุญญาคือ

2.1 จะเกิดการข่มเหงคะเนงร้าย หญิงชายจะอดวักกล้าเหยียดหาญ สงครามจะเกิดขึ้น รุกราน โลกจะร้าวฉานชานกระเซ็น (ขาดศีลข้อที่ 1)

2.2 ลักปล้นโจรผู้ร้ายก็จะเกิด คนตีๆ จักเตลิดยกแผ่นดิน จักเกิดการชอกช้ำลำเค็ญ โลกจะกลายเป็นกลียุค รุกเป็นไฟ (ชาดศีลข้อที่ 2)

2.3 ชายจะมากู้หญิงจะสาส์อน โลกจะเดือดร้อนแล้วจะทนอยู่อย่างไร ไหว ยุคการเฟื่อง เครื่องอู่สัก ปานใด ชมชื่นสาแก่ใจเพราะไร้ธรรม (ชาดศีลข้อที่ 3)

2.4 ผู้คนจะเริ่มโกหกต่อแหล่ โลกจะแย่งอย่างยั้งเพราะสิ่งชอกช้ำ ใครเล่าจะเป็นผู้รับ กรรม ตื่น กระจายบ้ำระห้ำเห็นตำตา (ชาดศีลข้อที่ 4)

2.5 ผู้คนจะตีมีเหล่า สุปผิน และจะนอนดินกลางถนนเป็นบ้านเศรษฐกิจ สังคมจะเฉื่อยชา เพราะผู้ นกัญชา ยาเมา (ชาดศีลข้อที่ 5)

ถ้าบุคคลมีศีลกำกับควบคุมแล้ว กายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ก็จักไม่นำความวิบัติเสียหาย มา ให้แก่ตน ทั้งผู้ที่เป็นผู้นำและผู้ตาม สังคมก็จะอยู่กันอย่างสงบสุข เพราะอำนาจของศีลที่ว่า **“ศีล ส่งทำให้สูงศีลปรุง ทำให้สวย ศีลนำทำให้รวย ศีลช่วยทำให้รอด”** นี้เป็นคุณสมบัติของผู้นำข้อที่สอง

3. บริจาค : การเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ผู้นำหรือนักปกครองจะต้องบำเพ็ญกิจด้วยความเสียสละ คือสามารถเสียสละความ สุขความ สำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตนได้ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม และความ สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง นักปกครองนั้น หากเห็นแต่ประโยชน์ตน ก็เป็นคนสกปรก ไม่สามารถทำงานเพื่อบ้านเมืองได้อย่างกว้างขวาง เพราะคนเห็นแก่ตนนั้น เป็นผู้ที่มีโลกแคบ ย่อมจักไม่ได้รับความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่าย และอาจนำความเสียหายมาสู่สังคมและประเทศชาติ ได้มาก แต่หากผู้นำเป็นนักเสียสละ มีจรรยาธรรม ก็ย่อมสามารถที่จะเป็นผู้นำที่บันดาลประโยชน์สุขให้เกิดได้อย่าง ไพศาล

คำว่า **“บริจาค”** หมายถึง การเสียสละสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ คือบริจาคสิ่งที่ไม่ควรอยู่ภายใน ตนออกไป โดยไม่ต้องมีผู้รับ เพราะสิ่งที่สละออกไปเป็นของไม่ตี เช่น สละความเห็นผิดและ ยอมรับความเห็นที่ถูกต้อง (สัมมาทิฐิ) บริจาคนี้แตกต่างจากทาน คือทานต้องมีผู้รับ และเป็นการ ให้ที่หวังผลให้ผู้รับมีความสุข ดังนั้นวิญญาน ของผู้นำจะต้องเป็นนักเสียสละทั้งแบบทานและ บริจาค ดังพุทธพจน์ในราชธรรมข้อนี้ว่า **“พึงสละทรัพย์เพื่อรักษา อวัยวะพึงสละอวัยวะเพื่อรักษา ชีวิต พึงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม”** ผู้บำเพ็ญได้ถึงขั้นนี้ชื่อว่า เป็นผู้ชนะ คือชนะใจ ตนเอง สมดังที่ พระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า **“ผู้ชนะคนอื่นหมิ่นแสบในสนามรบ ยังไม่ใช้มีชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ แต่ผู้ชนะ ตนเองได้นั้นแหละเป็นผู้มีชัยชนะที่ยิ่งใหญ่แท้”** เพราะการชนะเช่นนี้ ถือว่าเป็นยอดแห่งชัยชนะ ที่ พร้อมจะอุทิศ หรือเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อประโยชน์สุขอันยิ่งใหญ่ของมวลมนุษยชาติ นี้เป็น คุณสมบัติของผู้นำข้อที่สาม

4. อาชชวะ : ความเป็นผู้ซื่อตรง

การปฏิบัติภาระโดยซื่อตรง ไม่คด ไม่โกง ไม่กอบ ไม่โกย ไม่โกง ไม่กิน ไม่เสแสร้งแกล้งมายา หา ผลประโยชน์ในทางมิชอบ แต่ปฏิบัติกิจ โดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกตนเอง ไม่ หลอกลวงประชาชนและ ประเทศชาติ อันว่าความซื่อตรงที่ผู้นำทุกคนชั้นจะพึงระวังและปฏิบัติให้ได้โดยเคร่งครัด คือ

4.1 ซื่อตรงต่อบุคคล ได้แก่ ไม่คิดคดทรยศต่อมิตร ญาติธรรม ผู้ร่วมงานในหน่วยงานหรือ องค์กร และมีพระคุณ

4.2 ซื่อตรงต่อเวลา ได้แก่ ทำงานตรงกับเวลานาทีที่กำหนดหมาย ไม่เอาเวลาราชการไปเป็นประโยชน์ ส่วนตน โดยอย่าพลัดวันประกันพรุ่ง มีสิ้นสุด

4.3 ซื่อตรงต่อตน ได้แก่ รับปากรับคำไว้กับใครอย่างไร ก็พยายามทำให้ได้ตามนั้น ไม่บิดพลิ้ว บ้ายเบี่ยง เพราะความเสียหายที่จะเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

4.4 ซื่อตรงต่อหน้าที่ ได้แก่ ตั้งใจทำงานตามที่ได้รับมอบหมายให้เกิดผล ไม่ละทิ้งเสีย กลางคัน โดยอย่า เป็นคนจับจอบหรือจับพลัดจับผลู

4.5 ซื่อตรงต่อความดี ได้แก่ รักษาความดีที่เรียกว่า “ธรรม” ไว้มิให้เสียหาย เช่น ความเที่ยงธรรม ความ ยุติธรรม ความชอบธรรมและความเป็นธรรม คุณธรรมเหล่านี้ จึงสะสมให้มีใน ตนเองตลอดเวลา

5. มัททวะ : ความเป็นผู้อ่อนโยน อ่อนน้อม

มีกิริยาอ่อนน้อมถ่อมตน กล่าวคือผู้นำต้องเป็นผู้มีอัธยาศัยไมตรีอ่อนโยน ไม่ถือดีดิ่ง ถือตนด้วยอำนาจ มีความโอนอ่อนไปด้วยเหตุผล เป็นไปตามเหตุที่ควรและมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ผู้เจริญด้วยธรรม ต่อบุคคลเสมอกัน และต่ำกว่า วางตนสม่ำเสมอ ไม่กระด้างปราศจากมานะ ทิฐิ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งจองหองหยาบคาย ดูหมิ่นผู้อื่นด้วยอำนาจมานะ เพราะชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ หรือตำแหน่งงาน ไม่เป็นบุคคลประเภท “ท้าวพระยาลิ้มกัน ต้นไม้ลิ้มดิน” มีความสง่างามอันเกิด แต่ท่วงทีที่ริยาที่สุภาพนุ่มนวลละมุนละไม ควรได้รับความจงรักภักดี แต่มีขาดความเคารพยำเกรง เป็นต้น

6. ตบะ: ความเป็นผู้มีความเพียรเพื่อเผาผลาญความชั่วออกจากจิตใจ

การใช้ความเพียรเพื่อเผาผลาญกิเลสตัณหาไม่ให้เข้ามาครอบงำจิตเห็นผิดเป็นชอบ รู้จัก ระวังยับยั้งชั่งใจได้ ไม่หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอ ความเป็นอยู่สม่ำเสมอ มุ่งมั่นในอันที่จะบำเพ็ญเพียรทำภารกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์

คำว่า “ตบะ” เป็นคำที่นิยมใช้กันในศาสนาพราหมณ์ โดยเชื่อกันว่า ผู้ใดได้ศึกษาและ ปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้นั้นชื่อว่ามิตบะ คือมีฤทธิ์เดช สามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ พระพุทธเจ้าทรงนำตบะมาใช้ในพระพุทธศาสนาในลักษณะที่เป็นความเพียรอันกำจัดเสียซึ่งโกสัชชะ คือความเกียจคร้าน ผู้ใดมีความเพียรสามารถกำจัดความเกียจคร้านได้ ผู้นั้นได้ชื่อว่ามิตบะ และในชั้นสูงขึ้นไป ตบะเป็นความเพียรเครื่องเผาผลาญกำจัดบาปอกุศลทุจริต กล่าวคือ โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง โดยสร้าง ความเพียรด้วยหลักธรรมที่ชื่อว่า “สัมมัปปธาน” มี ๔ ประการ คือ

6.1 สังวรปธาน คือความเพียรเพื่อละอกุศลทุจริตที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น กล่าวคือกำจัด โทษที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดมีในตนเป็นการปิดประตูความชั่วที่จะหลั่งไหลเข้ามาในดวงจิตของตนเอง

6.2 ปหานปธาน คือเพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว คือความตั้งใจละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานให้หมดสิ้นไป คือ เพียรพยายามเลิกละหรือกำจัดบาป กำจัดอกุศล กำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ

6.3 ภวานาปธาน คือความเพียรพยายามให้กุศลสุจริตนานาประการที่ยังไม่เกิดให้เกิดคล้าย ๆ กันจะบอกว่าเป็นแล้วต้องประพฤติดีด้วย จึงจะดีได้ ถ้าเว้นชั่วเฉยๆ ไม่ประพฤติดี ก็ยังดี ไม่ได้ ดังนั้นจะต้องสร้างสะสมความเพียรอย่างต่อเนื่องและอย่างสร้างสรรค์

6.4 ออนุรักษนาปธาน คือความเพียรพยายามรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้ว ไม่ให้เสื่อมสลายไป ให้ความดีนั้นคงอยู่ ตั้งอยู่ตลอดไป กล่าวคือเพียรรักษาไว้เนื่องๆ เพียรรักษากุศลจิต นานาประการให้เกิดขึ้นแล้ว ให้ดำเนินไปเรื่อยๆ และให้คงอยู่ตลอดไป

ผู้นำหรือผู้ปกครองท่านใดเจริญด้วยหลักสัมมัปปธาน คือความเพียร 4 ประการ ซึ่งเป็นองค์คุณธรรมของตบะ ผู้นั้นก็จะเกิดความเพียรอย่างแรงกล้า สามารถแผดเผาหรือเผาผลาญกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงหรือหมดสิ้นไปตามกำลังแห่งความเพียรนั้นๆ นี้เป็นคุณสมบัติ ของผู้นำข้อที่หก

7. อักโกธะ : ความเป็นผู้มีเมตตา กรุณา ไม่โกรธกริ้ว อุนเฉียว

รู้จักใช้เหตุผล ไม่เกรี้ยวกราดปราศจากเหตุผล และไม่กระทำการด้วยอำนาจความมุทะลุ และความโกรธมีเมตตาประจําใจ รู้จักระงับความขุ่นเคืองแห่งจิต และวินิจฉัยความตลอดทั้งการ กระทำด้วยจิตอันสุขุม รอบคอบ เยือกเย็น และมีมโนธรรมเป็นที่ตั้ง

คำว่า “อักโกธะ” แปลว่า ความไม่โกรธ การฆ่าความโกรธ ได้ จึงเป็นความดี ความโกรธ เกิดขึ้นขณะใด มีสติยับยั้งแล้วทำให้เกิดกลับตรงกันข้ามจึงเป็นเรื่องที่น่ายินดี การที่เขาอ่านั้นก็เป็นเรื่องของเขา ๆ ค่าเราก็ปากของเขา เขานิพนทาเราก็ปากของเขา เขาไม่ชอบเราก็ใจของเขา มันสุดแต่เขา เราจะไปบังคับไม่ให้เขาค่าเรานิพนทาเราก็ไม่ได้ เขาค่าเราทางปากเขาอาจผิดกฎหมาย แต่เขาก็ค่าเราทางใจได้ ความโกรธจึงมีได้ทุกๆ ส่วนทุก ๆ อย่าง รวมความว่า “ความโกรธลงได้จับ ใครเข้าแล้ว จะมีอาการไม่ปกติ เลือดสูบฉีดแรง ทำให้หน้าแดงตาแดงเขม็งเกลียว ทำให้หน้าตาไม่ น่าดู ขาดเสน่ห์ มีกิริยาอาการคล้ายยักษ์มาร” โดยไม่มีความสง่างามในความเป็นผู้นำ

ดังนั้นคนแต่ก่อนจึงเปรียบคนโกรธว่ามีอาการคล้ายยักษ์มาร ที่จ้องจะกินเลือดกินเนื้อใคร ก็ได้ ท่านจึงอุปมาไว้ว่า “ยามโกรธโปรดมองส่องกระจก ดูวิตกกอกตื่นเมื่อเห็นหน้า ช่างปั่นยากปาก จมูกและลูกตา ดังยักษ์ราศีไม่มีเลย”

ถ้าหากความโกรธ ได้จะนอนเป็นสุข ดังพุทธพจน์ที่ว่า “**โกรธ ฆตวาน โสจติ**” ความว่า “**คนใดฆ่าความโกรธ ได้เขาจะไม่เศร้าใจ**” คนโกรธ ย่อมเศร้าใจ ใจหม่นหมอง ใจไม่หยุดนิ่งหลุกหลิกๆ เพราะมันติดปีกอยู่ตรงตัวเจ็บใจ บางครั้งชั่วแวบเดียวของจิตที่เกิดความโกรธสามารถเปลี่ยนชีวิตของคนมาแล้วก็มีใช่น้อย การยับยั้งความโกรธไม่อยู่ก็เพราะขาดสติตัวนี้เอง โดยนัยนี้ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องรู้จักข่มหรือฆ่าความโกรธด้วยการมีสติและมีเมตตา อยู่เสมอ นี่ เป็นคุณสมบัติของผู้นำข้อที่เจ็ด

8. อวิหิงสา : ความเป็นผู้ไม่กดขี่ข่มเหง เบียดเบียนผู้อื่น

ความเป็นผู้ไม่หลงระเห็จใน อำนาจ ไม่บีบบังคับกดขี่ มีความกรุณา ไม่หาเหตุเบียดเบียน ลงโทษด้วยอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด ด้วยอาศัยความอาฆาตเกลียดชังหรืออคติที่มีอยู่ในใจของผู้นำจึงคอยหาทางเบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเห็นว่าทำไม่ถูกต้อง

คำว่า “**เบียดเบียน**” จากจากศัพท์ 2 ศัพท์ คือ **เบียด** กับ **เบียน** นำมาสนธิเข้ากันเป็น เบียดเบียน แปลว่า ทำให้ตกทำให้ตาย เบียด คือทำให้ตก เบียน คือทำให้ตาย ที่ว่าเบียดทำให้ตก เช่น เด็กแย่งแก้วอีกคนหนึ่งนั่งอยู่ก่อนแล้ว อีกคนหนึ่งอยากได้หรืออยากนั่งบ้าง ก็เลยแทรก แล้วนั่งเบียดโดยขยับเข้าไป ๆ จนคนที่นั่งก่อน ได้ตกจากแก้วไปเสียแล้วตนก็นั่งแทน นี่เป็นลักษณะ ที่เด็กเบียดกัน แต่ถ้าผู้ใหญ่เบียดกัน แทนที่จะทำให้ตกจากแก้วอีกก็เบียดให้ตกจากตำแหน่งตกจากงาน ตกจากหน้าที่ ตกจากบัลลังก์ ตกจากอำนาจ ตกจากมิตรภาพ ตกจากความรัก ตกจากกองมรดก ตกจากพินัยกรรม ตกจากกรรมสิทธิ์ เมื่อเบียดจนผู้อื่นตกแล้ว ตัวก็เข้าครอบครองแทน หรือบางทีตัวเองไม่เสียเบียดแทนก็ให้พรรคพวกเพื่อนฝูงเข้าครองแทน นี่คือลักษณะของผู้นำที่ขาดคุณธรรมโดยแท้

ส่วนการเบียด ที่ว่าทำให้ตายนั่น หมายความว่า ตนไม่พอใจ หรือไม่ชอบหน้าใครแล้วแกล้งหาทางให้เขามีอันเป็นไปเสีย อาจเป็นการให้ตายจากความนิยมของผู้อื่น ตายจากศรัทธาของ ประชาชน ตายจากเกียรติยศชื่อเสียง ตายจากคุณงามความดี ตายจากหน้าที่การงาน หรือสุดท้ายตาย ไปจากโลกจริงๆ ก็ได้ อาจเป็นการทำให้ตายจากความสวยงาม เช่น เอน้ำกรดสาดหน้าให้เสียโฉม ทำให้เสียชื่อเสียงขาดความนิยมของประชาชน หรือปั่นข่าวเท็จ ใส่ร้ายให้เสียคน ฉะนั้นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ต้องการครองทั้งงานและใจคน จะต้องเป็นผู้ไม่เบียดเบียน คือ ไม่แกล้งทำให้อื่นเดือดร้อนทั้งกายและใจ นี่เป็นคุณสมบัติผู้นำข้อที่แปด

9. ขันติ : ความเป็นผู้อดทน อดกลั้นต่ออุปสรรค

ความเป็นผู้อดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนและอดกลั้นต่อความเหน็ดเหนื่อย ถึงจะลำบาก ภายนาเหนื่อยหน่ายเพียงไรก็ไม่ท้อถอย หมัดกำลังใจเสียก่อน ไม่ละทิ้งกิจการงานที่ทำ โดยชอบธรรม ผู้นำจะต้องบำเพ็ญคุณธรรมข้อนี้ให้มาก สมดังพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า “**ขันติ ปรม์ ตโป ตีติกุ ขา**” ความว่า “**ความอดทน อดกลั้น เป็นตบะอย่างยิ่ง**”

คำว่า “**อด**” หรือ “**กลั้น**” คือการห้ามใจไว้ไม่ให้เป็นไปตามใจหรือตามสิ่งที่ตนชอบ เช่น มีใครให้สินบนเป็นแสนเป็นล้าน ซึ่งความจริงแม้จะอยากได้ แต่ไม่ลุอำนาจแก่ความอยากรู้อดใจไว้ไม่รับ การเพ็ดเพลินในการเล่นการพนัน ในกามารมณ์ มีคนบำเรอเอาใจมาก ๆ แม้เราจะชอบแต่อดใจไว้ไม่ทำ รวมความว่า อด คือตั้งใจไว้ไม่ยอมทำในสิ่งไม่ดีที่ตัวชอบอาการอย่างนี้ เรียกว่า “**อด กลั้น**” ส่วนคำว่า “**ทน**” คือ ทาน เป็นการทนเผชิญกับสิ่งที่ตน ไม่ชอบซึ่งมากกระทบ เพื่อยึดมั่นในทางดี เช่น ทนแดด ทนฝน ทนเหน็ดเหนื่อย ทนหนาว ทนต่อคำด่าว่าเสียดสี เป็นต้น อย่างนี้เรียกว่า “**ทนทาน**”

ความอดกลั้น และความทนทาน เวลาพูดเรามักนิยมพูดย่อๆ ว่า อดทน รวมทั้งอดทั้งทน เรียกว่า ขันติ ผู้ใดต้องการเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองคนอื่น ต้องฝึก คือหัดอดทนมากๆ หัดรักษาปกติภาวะของตนไว้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันพึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความหนักแน่นมั่นคงเหมือนแผ่นดินที่เราอยู่อาศัยอะไรจะกระทบกับก็ทนได้ ไม่ทรุด ไม่สลาย ถ้าขาดขันติเสียแล้วจะไม่มีการขึ้นไต่ในโลกสำเร็จขึ้นมา ได้เลยเพราะขันที่เป็น

คุณธรรมสำหรับต่อต้านความท้อถอยหดหู เร่งเร้าให้เกิดความขยัน และทำให้เห็นอุปสรรคต่างๆ เป็นเครื่องท้าทายความสามารถนี้เป็นคุณสมบัติของผู้นำข้อที่เก้า

10. อวีโรธนะ : ความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ผิดพลาด

ความเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติไม่ผิดพลาดจากศีลธรรม กฎหมาย ระเบียบวินัย ประเพณี อันติงาม ของบ้านเมือง ถือประโยชน์สุขความดีงามของรัฐและประชาราษฎร์เป็นที่ตั้งสถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันติงามดังกล่าวแล้วก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

คำว่า “อวีโรธนะ” หมายถึง การที่บุคคลเป็นผู้ประพฤติไม่ผิดพลาดในหน้าที่กิจการงานของตน กล่าวคือ อวีโรธนะธรรมนี้เป็นคุณธรรมสำหรับผู้ที่เป็นใหญ่ หรือเป็นผู้นำคนแล้วต้องไม่ทำผิดในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะผิดมารยาท ผิดวัฒนธรรม ผิดศีลธรรม ผิดจารีตประเพณี ผิดระเบียบ แบบแผน ผิดกติกา ผิดข้อบังคับ ผิดวินัย ผิดกฎหมาย หรือผิดอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอันตรายต่อ องค์การ ราชธรรมข้อนี้เป็นข้อรวบยอด กำกับราชธรรมข้ออื่น ๆ ทุกข้อ ให้อยู่ในขอบเขตที่ชอบที่ควรนอกจากนี้ยังหมายถึง การ ไม่แสดงอาการพิรุณ หรือพิโรธ โกรธกริ้ว การแสดงอาการพิรุณ เช่น การตื่นเต้นเกินไปเมื่อได้ดี หรือดีพิยศพิยศแสดงอาการโกรธจัดเมื่อถูกขัดใจ อาการเหล่านี้เป็นต้นล้วนอยู่ในลักษณะแห่งการกระทำที่ผิดพลาดหรือผิดปกติของผู้ดำรงตำแหน่งภาวะผู้นำทั้งสิ้น

เหตุผลที่ห้ามมิให้ผู้นำประพฤติผิดพลาดตามราชธรรมข้อนี้นั้นเพราะเหตุว่าการมีอำนาจ เหนือคนอื่น เป็นสิ่งหนึ่งที่ยั่วใจให้ใหญ่หรือผู้ปกครองอยากทำผิด โดยคิดหรือเข้าใจว่า

- 10.1 ไม่มีใครกล้าตำหนิตนได้
- 10.2 ไม่มีใครกล้าที่จะเอาโทษ
- 10.3 แม้มืดแล้วก็มีทางปลดปล่อยให้พ้นโทษได้ เพราะตนมีอำนาจ

ด้วยเหตุนี้ จึงมีผู้หลักผู้ใหญ่ นักบริหาร นักปกครอง กระทำความผิด หรือทำอะไรผิดๆ ทั้งที่รู้อยู่ พฤติกรรมของผู้นำเหล่านี้ ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ความหลง” คือสิ่งที่ทำให้เกิดความมืด เมาเพลิดเพลิน ระวังระมัดระวังความคิดด้วยความสัมพันธ์ บางครั้งอาจทำอะไรลงไปโดยไม่รู้ตัว ไม่รู้ว่าตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ ทั้งที่การกระทำ หรือคำที่พูดนั้นเป็นสิ่งชั่ว เป็นสิ่งเลวหรือเป็นคำที่หยาบคาย ก่อความทุกข์ความเดือดร้อนให้แก่พวกพ้อง แก่สถาบัน หรือแม้แก่ตนเอง ทำไปโดยปราศจาก สัมปชัญญะขาดความยับยั้งชั่งใจ เพราะความหลงซึ่งเปรียบดั่งเมฆที่มบดบังความดีงามแห่งจิตใจ ดังเดิมเสียสิ้น หรือบางครั้งวาทะหลงในลาภยศตำแหน่งแล้วทำให้เกิดความพองตัวความอหังการ เทียว กดขี่ข่มเหงรังแกผู้ที่อ่อนกว่าให้เดือดร้อน เป็นเหตุชักนำเวรภัยเข้ามาหาตนโดยไม่รู้สึกรู้ตัว อาการ ของเหล่าผู้นำที่หลงอยู่กับสิ่งได้มีได้เป็นเหล่านี้ ล้วนเป็นวีโรธนะ คือเป็นการกระทำที่ผิดพลาด แต่ที่หลงผิดไปว่า ฉันทเป็นผู้นำคน เป็นผู้ใหญ่ ย่อมกระทำไม่ได้ ไม่มีใครกล้าเอาผิด โดยเอาพฤติกรรมที่ตนกระทำความผิดพลาดนั้นมาวัดความเป็นผู้นำของตน

ทศพิธราชธรรมจึงเป็นหลักการสำคัญในการกล่อม เกลาอารมณฺ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณฺ์ของคนที่ เป็นผู้นำ เพื่อให้ผู้นำ สามารถกำกับ และควบคุมอารมณฺ์ ของผู้นำ ให้สามารถบริหารจัดการอารมณฺ์ และความรู้จัก ของตัวเองให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพ จิตดี จะเห็นว่า ทศพิธราชธรรม เป็นหลักปฏิบัติสำหรับ กล่อมเกลาคใจใจเพื่อให้สามารถปรับใจให้สอดคล้องกับ วิฤติการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ และทดสอบจิตใจ และสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีอคติ และ มุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ

จักรวรรดิวัตร 12

จักรวรรดิวัตร 12 คือ ธรรมอันเป็นพระราชจริยานวัตร สำหรับพระมหากษัตริย์ และพระราชาเอกในโลก ทั้งนี้ โดยพระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประชาชน ทรงถือ และอาศัยธรรมข้อนี้เป็นธงชัย ร่วมกันกับ ทศพิธราชธรรม และราชสังคหะ 4 สำหรับ การดำเนินกุศโลบายและวิเทโศบาย จักรวรรดิวัตร มี 12 ประการคือ

1. อนโตชนสมิ พลกายสมิ ควรอนุเคราะห์คนในราชสำนัก และคนภายนอก ให้มีความสุข ไม่ปล่อยให้พลละเลย
2. ขตติเยสุ ควรผูกไมตรีกับประเทศอื่น

3. อนุยตนุตสฺส ควฺรอนุคฺระหํหํพระราชาชนวนํวํสํ
4. พฺรหฺมณคหปติเกสฺส ควฺรเกือกฺกุลพฺรหฺมณํ คหปติ และคฤหปติชน คือเกือกฺกุลพฺรหฺมณํและผู้อยู่ในเมือง
5. เนคมชานปเทสฺส ควฺรอนุคฺระหํหํประชาชนโนชนบพ
6. สมณพฺรหฺมณุตสฺส ควฺรอนุคฺระหํหํสมณพฺรหฺมณํผู้มีศีล
7. มิคปกฺขิสฺส ควฺรจํกรักษาฝุํงเนือ นก และสัตว์ทังหลายมิให้สฺถูญพันธุ์
8. อธมมการปฏิกฺโขไป ควฺรห้ามชนทังหลายมิให้ประพฺตติผิตธรรม และชักนำด้วยตัวอย่างให้อยู่ในกุศลสุจริต
9. อชนานํ ชนานุปปทานํ ควฺรเลี้ยงดูคนจน เพื่อมิให้ประกอบการทฺจจริต กุศลและอกุศลต่อสังคม
10. สมณพฺรหฺมณอุปสงกมิตฺวา ปญฺหาปฺจจฺฉนํ ควฺรเข้าใกล้สมณพฺรหฺมณํ เพื่อศึกษาบุญและบาป กุศล และอกุศลให้แจ้งชัด
11. อธมมราคสฺส ปทานํ ควฺรห้ามจิตมิให้ต้องการไปในที่ที่พระมหากษัตริย์ไม่ควรเสด็จ
12. วิสมโลภสฺส ปทานํ ควฺรระงับความโลภมิให้ปรารถนาในลาภที่พระมหากษัตริย์มิควรจะได้

ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่างๆ อย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์การ โดยที่คุณสมบัติเฉพาะตัว ของผู้นำดังกล่าวจะต้องตั้งมั่นอยู่บนหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา หากพิจารณาตามความหมายดังกล่าว จะเห็นว่า ผู้ที่จะมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำเชิงพุทธ หรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธธรรม จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นหรือตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของพุทธ ศาสนา โดยหลักธรรมที่ผู้นำหรือผู้ปกครองนิยมถือปฏิบัติกันนับแต่โบราณกาลเป็นต้นมาได้แก่ ทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวัตร 12 ประการ ราชสังคหะ 4 ประการ เป็นต้น

ธรรมะเครื่องนำทางแสงสว่างแห่งทุกข์

ภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนา ไม่ได้มองเพียงตัวบุคคลหรือตัวของผู้นำเป็นใหญ่ และไม่ได้มองถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จที่เกิดจากการศาสตร์และศิลป์ทางการบริหารแต่จะมององค์ธรรมที่มีความเป็นภาวะผู้นำแห่งธรรม มีธรรมะในการดำเนินชีวิต มีธรรมเป็นเป้าหมาย มีธรรมเป็นธงชัยแห่งการทำงานทั้งหมด ยกความสำเร็จให้กับบรรพชนชาติ ปราศจากความเห็นแก่ตัวที่จะเอาความสำเร็จเพียงแก่การประชาสัมพันธ์ให้ผู้อื่นได้ยกย่องเชิดชู ไม่ได้มองเพียงแค่ว่าได้เพิ่มขึ้นที่เป็นตัวเลขในบัญชีธนาคาร ไม่ได้มองเสียส่วนใหญ่ที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย หรือไม่ได้มองเพียงแค่ลาภ ยศ สรรเสริญในระดับของปุถุชนทั่วไป แต่จะมององค์ธรรมเป็นที่เรียกว่า อัมมาธิปไตย คือ การนำธรรมมาเป็นเครื่องส่องสว่างนำทางประชาชนไปสู่ความหมดความทุกข์นั่นเอง มี 5 ประการ ดังนี้

1. **ภาวะผู้นำทางปัญญา** หมายถึง ภาวะผู้นำแห่งความรู้ทั่วหรือความรู้ชัด คือ “รู้ทั่วถึงความเป็นจริง หรือตรงตามความเป็นจริง เช่น รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว รู้ถูกรู้ผิด รู้ควรไม่ควร รู้คุณรู้โทษ รู้ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ รู้เท่าทันสังขาร รู้องค์ประกอบ รู้เหตุปัจจัย รู้ที่ไปที่มา รู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย รู้ตามความเป็นจริง รู้ถ่องแท้ เข้าใจถ่องแท้ รู้เข้าใจสภาวะธรรมต่างๆ รู้คิด รู้พิจารณา รู้วินิจฉัย รู้ที่จะจัดแจงจัดการหรือดำเนินการอย่างไรๆ” และปัญญาย่อมให้รู้อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา” จะเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำทางปัญญา เป็นความรู้และเลือกที่คิดให้ถูกต้อง(สัมมาทิฐิ)พร้อมกับความริเริ่มในทางสร้างสรรค์(สัมมาสังกัปปะ) ซึ่งเป็นเครื่องนำทางไม่ให้หลงไปในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่หลงติดกับดักของมารทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นในชั้นธันดานซึ่งเป็นเครื่องร้อยรัด หมุ่มนุชย์ทั้งหลายให้ติดตามกิเลสตัณหาไปอย่างไม่ลืมหูลืมตา และพร้อมที่จะเลือกทางสำหรับ ความถูกต้อง ถูกธรรมแห่งอำนาจการตัดสินใจบนพื้นฐานของสิ่งที่เป็นประโยชน์สุขแก่สังคม

2. **ภาวะผู้นำทางศีลธรรม** หมายถึง พุทธจริมขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ ได้แก่ ศีล ๕ มีสาระมุ่งไปเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นเริ่มต้นของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลศีล ต่อจากนั้นจะเป็นการเน้นการเกื้อกูลสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลา (กิเลส) ตนเอง การรักษาศีลมีเป้าหมายหลัก ๒ ประการ คือ ขัดเกลากิเลสพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสันติสุข และเพื่อเกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้อื่นและต่อ

สังคมเพราะ “ศีล” เป็นสิ่งสำคัญที่ควรจะมีก่อนเพราะศีลเป็นเบื้องต้นแห่งความดีงาม เป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาแห่งกัลยาณธรรมและเป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง

3. ภาวะผู้นำตามหลักสัจจะ หมายถึง ความมีปกติทางการใช้วาจาด้วยความจริงใจเป็นที่ตั้ง ทั้งการใช้วาจา ดังกล่าวย่อมสะท้อนถึงพฤติกรรมของภาวะผู้นำอย่างเห็นได้ชัดจนมากที่สุด อย่างเช่น การสัญญาต่อการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งไปแล้ว วาจานั้นย่อมเป็นคำสัญญาประชาคมต่อประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาและบังคับให้ตนเองต้องกระทำหรือไม่กระทำต่อสิ่งนั้น อันนำมาซึ่งความเคารพศรัทธาในตัวของภาวะผู้นำ อีกทั้งการใช้วาจาไปในลักษณะไม่แข็งกระด้างจนทำให้ประชาชน มองลักษณะผู้นำของตนเองไปในทางไม่ดี ทางพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนที่เกี่ยวกับการใช้วาจา ได้แก่ ปิยวาจา ไม่ได้หมายความว่าวาจาอ่อนหวานเป็นที่รักแก่ผู้ฟังอย่างเดียววาจาที่เปล่งออกไปแล้วทำให้ผู้ฟังได้สติ ได้ข้อคิด สะกิดใจสามารถเปลี่ยนมุมมอง เปลี่ยนความคิดผิดเป็นความคิดถูก ก็ถือว่าปิยวาจาเช่นเดียวกันยกตัวอย่างที่พระองค์ทรงใช้วาจาโต้ตอบข้อกล่าวหาของเวรัญชพรหมณ์ที่ไปกล่าวหาพระองค์ต่าง ๆ เช่น ว่าพระองค์เป็นคนชอบก่อกำจัดคือทำลายประเพณีเดิม ๆ ของพวกพราหมณ์ พระองค์ทรงยอมรับว่าพระองค์ชอบก่อกำจัด แต่ทรงก่อกำจัดในความหมายของพระองค์คือชอบก่อกำจัดกิเลส ก่อกำจัดความแข็งกระด้าง ความก้าวร้าว ด้วยการวางหลักพระวินัยให้พระสาวกได้ใช้ เป็นเครื่องฝึกหัดปรับปรุงพฤติกรรมให้ตั้งมั่นนำเลื่อมใส สติการใช้วาจาตอบโต้ในลักษณะอย่างนี้ของพระองค์ ทำให้เวรัญชพรหมณ์ยอมรับนับถือและยอมมอบตัวเป็นสาวก รับเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดไป เพราะการใช้วาจาของผู้นำย่อมต้องมีความซื่อตรงกับความซื่อตรงมากที่สุด หมายถึง การใช้วาจาหรือคำพูดของตนเองจะต้องมีข้อมูลที่เป็นจริง ซื่อตรง ไม่หลอกลวง และไม่ทำให้ผู้ฟังเกิดความสับสนการสื่อสารด้วยวาจานั้น ๆ ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงจะยังเป็นผู้ผู้นำที่ดีอยู่ได้ก็เพราะวาจาของตนเองมีความบริสุทธิ์ใจไร้ผลประโยชน์แอบแฝงใด ๆ

4. ภาวะผู้นำตามหลักอัตถจริยา หมายถึง การประพฤติให้เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายตนเองและคนอื่น หมายความว่า ต้องไม่ทำให้เสียประโยชน์ทั้งสองฝ่ายผู้บริหารต้องพัฒนาตนเอง หรือสร้างฐานะของตนให้มั่นคงเสียก่อนและในขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยประโยชน์ของเพื่อนร่วมงานหรือของครอบครัวหรือประโยชน์ที่เป็นสาธารณชนทั่วไปเช่นเข้าร่วมกิจกรรมส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ ตามโอกาส อันควร ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนฝ่ายเดียวการทำอย่างนี้จะทำให้เพื่อนร่วมงานและครอบครัวเกิดความประทับใจแสดงถึงความมีน้ำใจของผู้บริหาร หรือผู้นำองค์กร ผู้นำครอบครัว เมื่อถึง คราวต้องทำประโยชน์ตนบ้างที่ต้องใช้คนช่วยเป็นจำนวนมากก็สามารถที่จะขอกำลังความช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมงานและครอบครัวได้และคนเหล่านั้นก็พร้อมที่จะช่วยเหลืออย่างภูมิใจอย่างเต็มใจ หรือถึงแม้ว่าการทำเพื่อประโยชน์ของคนอื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆก็เป็นการประพฤติประโยชน์ในความหมายนี้เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นพฤติกรรมการทำงานเพื่อผู้อื่นจึงเป็นการทำประโยชน์แก่กัน คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนชวนช่วยเหลือกิจการต่างๆบำเพ็ญประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาและช่วยปรับปรุงส่งเสริมใน ด้านจริยธรรม นอกจากนี้ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็น สิ่งที่ได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใด สามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อัตถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่ง ของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคนเพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้พนักงานในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและ

5. ภาวะผู้นำตามหลักเมตตา หมายถึง ความรักใคร่ ปราบปรามจะให้เขาเป็นสุข คำว่า “เมตตา” หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่เมตตาและคิด ทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า ที่เป็นหลักธรรม หรือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งอยู่ในศาสนาพุทธมีมากถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ โดยสรุปแล้วมี 3 ประการที่สำคัญ คือ 1) ละชั่วทั้งปวง 2) ทำดีให้บริบูรณ์ 3) ทำใจให้บริสุทธิ์ สิ่งที่ควรปฏิบัติทั้ง 3 ประการดังกล่าวยังแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วน “ศีลหรือวินัย” อันเป็นคำสั่งหรือข้อบังคับมิให้ทำ ส่วนอีกอย่างหนึ่งคือ “ธรรม” เป็นคำสั่งสอน หรือข้อที่ควรกระทำ ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะหมวดธรรมพหุวิหาร 4 เป็นธรรมที่ผู้บริหารทุกคนควรศึกษาและฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เป็นผู้บริหารที่ดี

เมตตาธรรมนั้นเป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้บริหารแสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมา โดยไม่ต้องฝืนใจ นักบริหารต้องมีพรหมวิหาร ซึ่งจะทำให้ผู้ดำรงธรรมนี้ยอมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา กรุณา และยอรัญญิตธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้นเมื่อมีความกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วย เพื่อจะมีให้เสีย ธรรมที่มาจากคำว่าพรหมวิหารนี้ มาจากคำว่า “พรหม” ซึ่งแปลว่า ชื่อพระเป็นเจ้าผู้สร้างโลกตามศาสนาพราหมณ์ ทำใน พรหมโลก และ มาจาก คำว่า “วิหาร” ซึ่งแปลว่า วัด ที่อยู่ของพระสงฆ์ที่ประดิษฐานของพระพุทธรูป รวมความแล้ว “พรหมวิหาร” จึงแปลว่า ธรรมของพรหม หรือธรรมของท่านผู้เป็นใหญ่ มี 4 ประการ ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นหลักธรรมที่จะก่อให้เกิดความสุขแก่โลก โดยเฉพาะเมตตาเป็นเครื่องค้าจุนโลก สามารถฝึกหัดและปฏิบัติ ได้โดยไม่มีขอบเขตและสิ้นสุด ส่วนกรุณาเป็นเครื่องประกอบตามกำลังสามารถของแต่ละบุคคล ที่พระบรมศาสดาทรงแสดง ว่าเป็นคุณธรรมสำหรับเป็นที่อยู่ของจิตใจแห่งพรหม คือ ผู้ใหญ่หรือผู้ประเสริฐ ทรงเรียกคุณธรรมนี้ว่า พรหมวิหาร เป็น ธรรมะเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุข

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคม

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสิ่งสำคัญต่อการปกครองหรือการเป็นต้นแบบที่นำไปสู่ ความเคารพศรัทธาของประชาชน สามารถสังเคราะห์ประเด็นความรับผิดชอบได้ดังต่อไปนี้

1. **ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเอง** การมองถึงคุณลักษณะส่วนตัวที่มีพฤติกรรมต้องแสดงภาวะผู้นำให้เป็น ที่ประจักษ์ แก่สายตาผู้อื่น ๆ ที่ผ่านการฝึกฝนอบรมมาอย่างดีแล้ว ซึ่งการเป็นผู้นำในฐานะอะไรก็ตามอย่างหนึ่ง ที่ ควรอย่างยิ่งก็คือ กิริยาอาการงดงาม กิริยาทางวาจาอ่อนหวานน่าฟัง ความเป็นมิตรแก่ประชาชน อารมณ์ดีจิตใจ แจ่มใส ไร้กังวลต่อปัญหานานาชนิด มีความเป็นอิสระไม่มีเงื่อนไขต้องปกปิดความผิดใด ๆ มีความจริงใจจริงจังในการ เป็นผู้นำเสมอ มีความเสียสละให้ปรากฏในเชิงสังคม มีความอดทนต่อความพุดของผู้อื่น มีการให้ทานเป็นปกติ เป็นต้น ซึ่งภาวะผู้นำเหล่านี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ผู้นำควรมีไว้ประจำตัวที่บ่งบอกถึงความรับผิดชอบต่อตนเองในการพัฒนา ตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมในการนำอันเป็นการสร้างอัตลักษณ์สำหรับการทำหน้าที่ของตนเองอย่าง สูงสุดหากมีความผิดพลาดย่อมแสดงตัวตนในความรับผิดชอบต่ออย่างจริงจัง พร้อมกับการแสดงคำขอโทษที่กระทำ ผิดพลาดไป เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อตนเองเป็นการบ่งบอกถึงพฤติกรรมที่สามารถนำไปสู่การ จัดการตนเองอย่างดี และไม่กระทบผลเสียต่อผู้อื่นเป็นสำคัญ

2. **ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อครอบครัว** การมองถึงบทบาทหน้าที่ของความเป็นสถานะพ่อบ้านหรือ ผู้นำครอบครัวที่จะต้องจัดการเรื่องเวลาให้กับครอบครัวเป็นหนึ่งในสามของการดำเนินชีวิต และการดูแลลูกหลาน เพราะถึงแม้ว่าจะเป็นผู้นำในระดับใดก็ตามความเป็นครอบครัวย่อมละเลยบทบาทหน้าที่มิได้ ทั้งนี้การจัดการในการ ครองชีวิตคู่หรือครอบครัวจะช่วยเติมเต็มความสุขที่ขาดหายไปในการทำงาน ซึ่งหลายสถานการณ์ปัญหาที่เกิดในการ ทำงานเกิดภาวะเครียดอยู่มาก หากผู้นำไม่สามารถจะแยกแยะออกมาปัญหาใดคือปัญหาการทำงาน ปัญหาใดคือ ปัญหาครอบครัว ปัญหาใดคือปัญหาประเทศ จะทำให้ผู้นำกลายเป็นผู้ไร้ศักยภาพในการทำหน้าที่ที่ต้องแสดงออก ซึ่งความรับผิดชอบต่อในตำแหน่งนั้น เพราะฉะนั้น การทำหน้าที่ผู้นำครอบครัวจะต้องเสียสละเวลาเพื่อการดูแล ครอบครัวยุติที่สุดเหมือนกับครอบครัวอื่นๆ ที่ดูแลครอบครัวให้ดีด้วยเช่นกัน ซึ่งหากมองในเชิงผลการปฏิบัติจะทำให้ทราบ ว่า ผู้นำที่ไม่สามารถดูแลครอบครัวได้ก็จะไม่สามารถดูแลผู้อื่นหรือสังคมได้เช่นกัน

3. **ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคม** ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นอีกเรื่องที่ต้องให้ ความสำคัญต่อกระบวนการทำงานภายใต้บริบททางสังคมที่ตนเองได้อาศัยซึ่งหลายสถานการณ์จะเกิดความขัดแย้งได้ ง่ายหากผู้นำนั้นขาดซึ่งสติปัญญาและคุณธรรมประกอบการทำงาน ในขณะที่ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นส่วนของ การใช้หลักการมากกว่าความพอใจของเองให้มาก เช่น การใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารงาน การใช้ ทศพิธราชธรรมในการปกครองลูกบ้าน การจัดสรรงบประมาณอย่างเท่าเทียมและยุติธรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี เรื่องของการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดในเรื่องต่าง ๆ จะต้องหลีกเลี่ยงออกมาให้ไกลเท่าที่สามารถทำได้ เพราะหากเมื่อผู้นำเข้าไปเกี่ยวข้องเมื่อใด คุณธรรมจริยธรรมในการทำงานจะขาดหายไปทันที และจะมีพฤติกรรมที่ ประชาชนรับไม่ได้ตามมาอย่างแน่นอน เพราะภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อสังคมจะต้องคิด กระทำ และพูดในสิ่งที่ดี

งาม ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ต่อสังคมอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นไปในส่วนของนโยบายการบริหาร แผนงบประมาณ โครงการต่าง ๆ จะต้องไม่เอื้อประโยชน์ให้กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดอย่างเด็ดขาด และนโยบาย แผน โครงการจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมใด ๆ หากความผิดพลาดเกิดขึ้นจะต้องรีบออกมาแก้ไขโดยทันที และจะไม่มีแก้ตัวเพื่อให้ตนเองพ้นผิดแต่ประการใด ย่อมเป็นไปเพื่อความรับผิดชอบต่อสังคมที่ประชาชนต้องการ

4. ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศเป็นสิ่งที่ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญอย่างมากเพราะหมายถึง ทั้งหมดของประเทศโดยเฉพาะเรื่องเศรษฐกิจ และการมีงานทำของประชาชน เป็นสิ่งที่ควรตระหนักไว้ให้มากที่สุด เพราะหากประชาชนประกอบอาชีพแต่เศรษฐกิจไม่ดีทำให้ประชาชนเดือดร้อนในเชิงการกินการเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิต นั้นแสดงว่า ผู้นำยอมไร้ศักยภาพในการนำพาประชาชนให้มีความสุขได้ผลสะท้อนจึงกลายเป็นความทุกข์ รวมทั้งภาวะการมีงานและค่าตอบแทนของประชาชนทั้งหมดย่อมเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ซึ่งที่ผ่านมาย่อมเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า ถึงแม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่จะเดือดร้อนอย่างไร ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศก็ยังไม่เกิดขึ้น ยังคงหวังไว้ซึ่งอำนาจของตนเอง ส่วนประชาชนจะทุกข์ร้อนอย่างไร ไม่สนใจ ซึ่งในความเป็นจริงที่ควรจะเป็นมากที่สุด เมื่อเหตุการณ์ในลักษณะดังกล่าวออกมาจะต้องมีมาตรการอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น การเพิ่มที่ปรึกษาในด้านนั้น ๆ ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะมาช่วยในการดูแลแต่เมื่อที่ปรึกษาเสนอความคิดก็ควรรับฟังเหตุผลนั้นแล้วดำเนินการให้เร็วที่สุด เป็นต้นหรือหากมีความรับผิดชอบต่อประเทศ ก็ควรมีการพิจารณาตนเองและให้ผู้อื่นมาทำหน้าที่ต่อไปจึงได้ชื่อว่า ภาวะผู้นำในความรับผิดชอบต่อประเทศ ที่มองถึงส่วนร่วมมากกว่าส่วนตนเอง เพราะการเป็นผู้นำในระดับประเทศจะต้องเกิดจิตสำนึกรักในชาติของตนเอง พร้อมกับปัญญา มีความรู้ในการแก้ไขปัญหา มิใช่มีความรักแต่ขาดซึ่งปัญญาที่ไม่สามารถนำพาประเทศไปสู่ความเจริญได้

สรุป

การเป็นผู้นำเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่ ภาวะผู้นำมีเป็นจำนวนมาก แต่กระนั้น ความต้องการถึงคุณลักษณะเฉพาะในความเป็นผู้นำก็เป็นเรื่องหนึ่งซึ่งสังคมพยายามให้คุณค่าเชิงสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาผูกโยงไว้ด้วยความคาดหวังถึงความสุขของประชาชนหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสังคมนั้น แนวทางพระพุทธศาสนาพยายามนำเสนอมุมมองต่อประเด็นดังกล่าวซึ่งใจความหลักอยู่ว่า การเป็นผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมประกอบ เสมอหากสังคมนั้นได้ผู้นำที่ไม่ดี มีความเห็นแก่ตัว ไม่ซื่อสัตย์สุจริต ไม่มีความยุติธรรม มีความลำเอียง เป็นจะทำให้สังคมนั้นเดือดร้อนและพลอยเป็นตัวอย่างของสังคมในลักษณะดังกล่าวด้วย กล่าวคือ วิทยุญาณแห่งความเป็นผู้นำที่แท้จริงไม่ได้หมายถึงพรสวรรค์ที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด หรือ บุคลิกลักษณะส่วนตัว หรือวิธีการและรูปแบบการนำของผู้นำคนนั้น แต่หมายถึงตัวตนที่แท้จริงที่อยู่ “ภายใน” ของเขาต่างหาก สิ่งนี้แหละที่ทำให้มีคนยอมติดตามและพร้อมที่จะอุทิศการทำงานให้ อย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย

ดังนั้นการเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จจึงต้องเริ่มต้น ออกมาจาก “ข้างใน” ก่อน ถ้าเป็นผู้นำจากข้างใน วิทยุญาณแห่งการเป็นผู้นำก็จะเปี่ยมไปด้วย ประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างผู้นำทุกคนปรารถนาจะให้ เป็นภาวะผู้นำตามแนวพุทธธรรม นำพามาซึ่งแบบอย่างที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรมมีหลักธรรมจากแรงผลักดันมากกว่าแรงดูดเข้ามา หรือ ที่เรียกว่า การทำงานเพื่อสังคมและพร้อมกับการสร้างสังคมแห่งความสงบ เจริญไปด้วยคุณธรรม ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่กลุ่มก้อนของตนเองเท่านั้น แต่ยังมีมองภาระความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวม

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

_____. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กฤต ศรียะอาจ. (2548). “หลักการปกครองของขงจื้อ”. ในหนังสือ **บทความทางวิชาการ พุทธศาสตร์ปริทัศน์**.

กรุงเทพมหานคร : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์

- แก้ว ชิตตะขบ. (2547). รวมวิชาธรรมศึกษา ชั้นตรี (ตามหลักสูตรของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๖).
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
- นวัตร โลหะวิจิตรานนท์. **ผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท A.I.A. (ม.ป.ป.)
- นิตย สัมมาพันธ์. (2529). **การบริหารเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พลินต์ติ้งเฮ้าส์.
- พระครูปลัดอาทิตย์ อตุลเวที. (2549). “ปูชากถา”. ใน **หนังสือ 900 เทศนาบูชาพระพุทธวรญาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา.
- พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฒโน). (2534). **มุกตานุสรณ์ พระครูวิจิตรธรรมโกศล (ชัยวัฒน์ ธรรมวฑฒโน)**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพ โสภณ. (2543). **วิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์. (2549). “อัมปัตตกถา”. ใน **หนังสือ ปูชากถา ๑๐๐ เทศนา บูชาพระพุทธวรญาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร**. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา.
- พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2549). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2550). **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (2548). **รัฐศาสตร์และจริยธรรมนักรการเมืองแนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพุทธวรญาณ (มงคล วิโรจโน). (2548). **เก็บเล็กผสมน้อย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจักรชัย มหาวีโร. (2548). “เอกสารประกอบการบรรยายธรรม”. ทาง **สถานีวิทยุ ๑๐๑. ๒๕ MHz .วัดศรีวิชัยนาราม จังหวัดเลย : มจร.วิทยาลัยสงฆ์เลย**.
- พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี). (2551). **เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ.
- พระราชันนทมนี. “ปูชากถา”. **เทศนาบูชาพระพุทธวรญาณ วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร**. (ม.ป.ป.)
- พระวิสุทธาธิบดี (ไสว ฐิตวีรมหาเถร ป.ธ. 7). (2548). **ทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี . สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต). (2547). **สงฆ์ผู้นำสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** . กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฒโน). (2534) **พุทธศาสนสุภาษิต** . กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์ ก.พ.ผ.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายีมหาเถร). (2546). **ธรรมคดี**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- อรศิริ เกตุศรีพงษ์. (2550). “สังคหวัตถุ: วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”. **วารสาร Productivity World**. 12 (68).
- Plato. (1973). **The Republic**. tr. Paul Shorey. New Jersey: Princeto University Press.
- Rederick Bell. David V. Edwards & R. Harrison Wagner. (1969). **Political Power: A Rederin Theory and Research**. New York: The free Press.